

КАКО ЈЕ НАСТАО СВАКИ ДАН У ГОДИНИ¹

Најискренији одговор гласи: ова књига уопште није требало да настане. Претходно сам написао три и по књиге, углавном сам живео у Немачкој и имао сам разних разлога да прижељкујем растанак, предах. Тако сам почео да се распитујем да ли се нуде послови у Америци и имају ли тамо нешто за мене. Ево с чиме је то било у вези: два пута сам био у Америци, на путовањима попут овог. Станете на подијум, људе занима немачка књижевност и онда им нешто прочитате, при чему у иностранству увек можемо да се правдамо да само аутор тачно зна какву је акустичну димензију имао у глави док је писао текст. Била су то два путовања и тада сам видео понешто од те земље Америке, наиме тачно оно што се збива пред прозором аутобуса од аеродрома, испред хотелске собе или уопште између знаменитости и аеродрома. Будући да ми је много тога било ускраћено, та земља је побуђивала моју радозналост и заступао сам вероватно помало будаласту теорију, наиме, да данашња Америка по много чему може бити наша будућност. То сам хтео да испитам. Али нису ми веровали да желим овде да радим. Говорили су ми: „Да, како да не, дођите код нас на универзитет и подучавајте људе писању, поготово креативном писању.“ Али, пошто из властитог искуства знам како се то учи, не верујем да икога можете томе научити. Имао сам још сличних понуда; на крају ми је, међутим, неко поверовао и понудио посао лектора у издавачкој кући која објављује школске уџбенике. Морао сам да се уверим да то није поклон и радно место отворено баш за мене. За почетак сам углавном добио управо оно што сам тражио: морао сам, наиме, сâм да тражим стан, сазнао сам да и тамо морате да испуњавате обрасце за пореску пријаву и да том приликом можете штошта да научите о менталитету људи, не људи на улици, већ људи у канцеларији.

Мало-помало, упознао сам начин живота каквом нисам тежио. И из своје дневне рутине могао сам много тога да научим: то значи да сам у осам сати морао да кренем од куће, да преседнем у метроу да бих у десет до девет седео за радним столом и оставио утисак невероватно лојалног запосленог, јер сам предузећу поклонико десет минута.

Била је то нова зграда, а та џиновска модерна пословна здања у центру Менхетна много су боље организована него што бисмо то у Немачкој могли да замислимо. Нису то велике канцеларије – то су ћелије. У тој новој згради врата до појединачних ћелија

¹ Текст предавања које је Уве Јонзон одржао 18. јула 1974. у Минхену. У оквиру летњег курса тамошњег Гете института, без рукописа пред собом причао је о настанку романа *Сваки дан у години*. Предавање је снимљено на магнетофонску траку, а др Моника фон Крафт га је транскрибовала. Овај текст је заснован на сачуваној верзији тог транскрипта из заоставштине Увеа Јонзона и под насловом: Uwe Johnson, „Wie es zu den Jahrestagen gekommen ist“, објављен у: Eberhard Fahlke (прир.), „Ich überlege mir die Geschichte...“ *Uwe Johnson im Gespräch*, Suhrkamp Verlag, Франкфурт/М., 1988, стр. 65–71.

померена су само један једини пут, наиме, онда када су углављена, након чега су „закуцана“ за зид. Било је, дакле, довољно да шеф одељења само прође и одмах види да ли читате неку добру књигу или новине, или седите ревносно нагнути над писаћом машином и стварате неки пожељан наслов. Радио сам, дакле, поред отворених врата и увече долазио кући, испружао ноге и стављао хладне облоге на шаке. Осим тога, нисам видео скоро ништа друго од града, а освестио сам се тек после девет месеци; била је то последица спознаје да сада знам нешто што уопште нисам желео да знам: какав је положај запослених у граду као што је Њујорк. Било је то заправо бескорисно додатно знање. Нисам, међутим, могао тек тако да га занемарим. А онда ми је пало на памет да сам познавао још некога ко живи у том граду: било је то лице по имену Гезина Креспал. Својевремено сам у књизи под насловом *Најађања о Јакову* описао три недеље њеног живота, али то је веома кратак период. Заправо, она је само постојала и није имала прошлост. И како то обично бива када измислите неки лик – јер га нисте измислили само због тренутка о коме желите да причате, већ ипак желите да буде потпунији, дакле, не само облик лица (у овом случају помало словенског, јер је она из Мекленбурга) – знао сам о њој још понешто. Знао сам годину рођења, 1933, знао сам историјат породице и знао сам неке њене особености, на пример, да се није придржавала одређених конвенција, као што је брак, и да је читала новине, што објашњавам тиме да је до 1953. живела у Мекленбургу и да тамо није остала само зато што јој је то завичај, због пријатеља или љубавних веза. Остала је и због посебног облика социјализма, који је испробаван на тамошњем народу када је совјетска опсадна зона претворена у Немачку Демократску Републику. То сам знао. Али знао сам и да је у школи имала социјализам, и то као саставни део антифашизма и као теорију, и да су средњошколци који су матурирали 1952. и у НДР-у сматрали себе елитом, те нису мислили да је неопходно да се обавесте и о „социјализму на улици“, како он стварно функционише у фабрици или у привредној задрузи и шта се тамо збива с људима.

Према томе, то није био најбоље утемељен марксизам, тачније, у теорији је био одличан, онакав какав сте себи својевремено могли да приуштите само за 30.000 златних немачких марака. У пракси, међутим, није ништа ваљао и кад су радници и сељаци те државе одлучили да поведу у борбу против власти због грубе злоупотребе, њена слика о социјализму се распала и она је била такоређи лично повређена због тога што социјализам тако поступа и пуца из тенкова на властити народ – имала је двадесет година. Урадила је најглупљу могућу ствар и у паници отишла у део света који јој уопште није одговарао – отишла је у Западну Немачку, где је сасвим сигурно нису привлачили заостали темељи фашизма – у крај о коме је учила како у њему постоје цикличне кризе и неминовност тих криза и пропаст тог друштва – и тамо је остала. Јер, ко се макне од социјализма никада се не враћа, барем не као иста особа.

Све сам то знао. Стекла је сертификат о знању страног језика, у НДР-у би могла да студира, у Западној Немачкој за то није имала новца. После тога је неко време радила у некој канцеларији, потом је родила дете. У том тренутку свет јој је деловао веома несигурно и запослила се у некој банци, на страном језику је писала писма другим банкама и мало се упознала с терминологијом, да би је 1961. њена „захвална“ банка послала у Америку. Требало је да тамо научи рафиниране трикове за умножавање,

стицање и улепшавање новца, мало се око тога и потрудила, да би одједном дезертирала. И добила је отказ. После кратке паузе, нашла је другу банку, без веза с Немачком, мало учила националну економију, тј. купила мало националне економије на Универзитету Колумбија и на крају је поново доспела тамо одакле је и кренула: опет је била секретарица са знањем страних језика у некој банци. Свега тога сам се сетио. Додуше, она је лице које је умногоме плод маште, није пријављена у полицији, изменио сам је.

Била је, дакле, 1966/67. година. Питао сам се где би у Њујорку Гезина могла да живи. Јер ја сам становао у веома чудном крају тог града, који заправо не сме да постоји: у стану на Риверсајд драјву, имао је пет прозора, сви с погледом на Парк Риверсајд, а у јесен сте гледали на реку Хадсон. Како је до обале било тачно стотину метара, уопште није било лако утврдити да је плаветнило Хадсона заправо отров. Мада, одакле је дошла Гезина Креспал? С Балтичког мора. Дошла је из краја с мало дрвећа, јер је племство у том делу Мекленбурга 1500. године посекло шуме.

Било ми је прилично јасно да и она станује негде на Риверсајду, негде у Деведесет и некој, не баш тамо где сам ја становао, али отприлике тамо.

Сада сам знао где станује и још сам морао да утврдим где је сместила дете. У обданиште? Колико то кошта? Људи у парку су се веома чудили кад сам их питао: „Колико, отприлике, плаћате за дете?“ Мари, дете, сада је већ имала десет година и више није ишла у обданиште, већ је похађала веома угледну школу без обавезне верске наставе. Цифра је била „око деветсто долара годишње“ и сада сам морао да сазнам: може ли секретарица у банци то себи да приушти? И то сам успео да сазнам. Али сада сам већ изазивао велико чуђење међу познаницима. Дотад су ме сматрали прилично дискретном особом, а сада сам ишао по граду и распитивао се за цене, на пример, у банци, колико се отприлике зарађује.

Или сам питао, ако неко станује на Парк авенији, колико отприлике плаћа четворособан стан. Ако тако нешто питате некога на Парк авенији и ако сте уз то још код њих у гостима... Нисам, дакле, презао ни од чега, требало ми је то, али никоме нисам могао да кажем зашто. А онда сам – због прикупљања материјала у вези с Парк авенијом – хтео да одем на ручак с неким милионером. Тако сам ручао с изданком финансијске аристократије и питао га: „Реците ми, да ли је могуће да ваша финансијска институција с двеста запослених зарађује на рату у Вијетнаму и да ли је уопште могуће да капиталисти профитирају од ратних потрошачких оргија?“ А будући да је то био веома достојанствен господин, није се штрецнуо, само је зачуђено приметио да о томе никад није размишљао. Сада сам знао понешто и о банци и схватању банкара и смогао храбрости да започнем своју књигу.

Почетак је, наравно, био погрешан. У августу 1967. био сам на мору и једне вечери сам рекао себи: Зашто не бих почео баш сада, био је то 20. август 1967. Већ сам смислио и наслов: *Сваки дан у Јодуни*, 365 дана у години. Тада сам почео да описујем оно море које сам видео у Њу Џерзију и стварно завршио прво поглавље, тог понедељка после недеље. Помислио сам: У уторак ћеш написати поглавље о понедељку, у среду о уторку... И тако ће проћи година и имаћеш својих 365 поглавља и завршићеш посао. Када је заправо требало да буде на реду 365. поглавље, имао сам их у најбољем случају 20.

Осим тога, стварност ми је на свој предусретљив начин обезбедила завршетак какав нисам хтео: шокантне смртне случајеве, од Џона Ф. Кенедија до Мартина Лутера Кинга – нисам то планирао.

Обезбедила ми је процес демократизације социјализма у Чехословачкој и интересовање банке у којој је радила Гезина Креспал за Чехословачку као корисника кредита. Гезина Креспал ће као референт бити задужена за припрему те позајмице све до уласка совјетских трупа, с којим за банку ништа није пропало. Али за Чехословачке је пропало много тога, јер су помоћу иностраних кредита вредних милијарде могли доста тога да доведу у ред у индустрији лаких метала, у саобраћају – дакле, нешто су изгубили. А та Гезина Креспал, која би и сада радо радила зато што је, додуше, била за банку, али и за унапређење свог социјализма, за који је била везана још од детињства, сада је и она нешто изгубила, оног тренутка кад су Совјети умарширали, у шта до самог краја није хтела да поверује.

Оно што сам написао у првом поглављу, што сам сматрао најважнијим, била је прича о томе како госпођа Креспал данас живи у Њујорку са својом прошлостју, са својом мекленбуршком, источнонемачком, социјалистичком, западнонемачком, капиталистичком прошлостју.

Желим да укажем на чињеницу да је таква дневна рутина апсурдна, да човек мора да живи апсурдно ако хоће да изгура дан и да за то плаћа школарину. Ја немам слободу одлучивања у односу на мој измишљени лик, јер сам својевремено очигледно погрешно када сам посредовао у познанству тог лика с извесним господином Каршом – не бих рекао да сам то познанство измислио, јер и тог господина Карша, колико год да је измишљен, ипак познајем. То је онај тип који је 1960. збрисао из Немачке и сада има стан у власништву. Ми смо га подвргли генералном ремонту тако да је сада и он професор. Осим тога, написао је књигу о мафији и познаје Гезину Креспал отприлике још од 1960. године и зато се његов рођендан нужно спомиње у овој књизи. У супротном би ми та измишљена Гезина рекла: Е, па добро – или га познајем, или сам му драга пријатељица, или си ти овде само нешто описао. Она ме је натерала на ту рођенданску прославу, све с дететом, и видите, и дете ће се појавити, и оно узима шта му припада. Сад бисте могли да кажете: Али то дете уопште није Немица, зар стварно мора да трпи то такозвано израбљивање улепшано до савршенства? Или: Зашто њих две једноставно не пошаљете кући? Једно могу да вам кажем, и други су ми то добронамерно саветовали, на пример, Мартин Валзер. Видевши када ће књига морати да се заврши и чиме, рекао ми је: „Уве, одведи Гезину кући. Смести је негде у Швебиш Гминд, у неку баушпаркасу.“² А ја сам му рекао: „Мартине, драги мој, и ја сам на то помишљао. Али она не разуме швапски дијалект. Може она да говори италијански без нагласка, и енглески, односно амерички, само с енглеским нагласком, али, слушај, с мекленбуршког на швапски? Неће моћи!“ „Ах“, рекао је Валзер, „то је немогуће. Тамо има толико избеглица.“

„Да, Мартине, пустимо сад избеглице, али она је тамо на Универзитету Колумбија толико учила економију и у својој банци у Њујорку савладала толико трикова и стручну

² Нем. *Bauschparkasse*, финансијска институција која штедишама одобрава стамбене кредите. (Прим. њев.)

терминологију – све би то мање-више отишло у ветар у Швебиш Гминду. И сам си учио о акумулацији вредности радне снаге, зар не? Па нећеш, ваљда, да она све то баца у ветар.“

„Хоћу, драги мој Јонзоне, не мора да буде Швебиш Гминд, смести је у Либек.“

„Да“, кажем му ја, „у праву си. С тим дијалектом би могло. Али, видиш, та госпођа је 1953. напустила завичај, није то било толико давно.“

У том случају била би преблизу границе и преблизу једног веома, веома сродног начина говора. Пробудила би се нека врста чежње за домом. Полудела би кад би се препустила тој опијености опасним успоменама, када би се превише приближила ономе што је изгубила, а то није мало.“

На то су ме отписали као безнадежан случај, и то не само господин Мартин Валзер.

И тако сам је оставио у Њујорку. Осим тога, она би ми рекла: „Види, ти си ме, додуше, измислио, као што писци измисле некога, али кад си ми дао дете, најкасније у августу 1955, морала сам да успоставим однос према том детету, ма колико да је измишљено, то сам само ја могла, јер сам жена. Е па, не можеш сад да ме пребацујеш с места на место како ти дуне, као што је то својствено мушкарцима. И ако ме на крају преселиш у Њујорк и побринеш се да то дете, Мари, тај град Њујорк и Америку уопште сматра својом једином, стеченом домовином, онда не можеш да тражиш да се вратим у Диселдорф и бавим банкарским пословима, јер би тако упропастио то дете. Дакле, настави причу у Њујорку!“

Према томе, морамо да останемо у Њујорку. Више нисам слободан.

*(С немачкој превела **Маја Анастасијевић**)*